

Finspånga läns härad.

Socknar: Godegård, Hällestad, Regna, Risinge (Finspångs köping), Skedevi, Tjällmo, Vånga.

Nordén skriver inget i sitt manus om runinskrifter från häradet. Men han nämner i planeringen för sitt arbete (se Nordéns arkiv i Stiftsbiblioteket i Linköping) att sentida inskrifter skulle tas upp sist i arbetet, däribland den runristade hällen från Risinge prästgård (se *Östergötlands runinskrifter*, s. 59). Utöver källor som Brate nämner för runhällen finns den också omnämnd av P. A. Säve i reseberättelsen för 1861 (ATA).

Gullbergs härad.

Socknar: Björkeberg, Flistad, Ljung, Stjärnorps, Vreta kloster.

Brate kände från hela Gullbergs härad blott två inskrifter, stenen från Flistad kyrka Ög 61 och kalkstenshällen Ög 247 från Vreta kloster. Genom fynden av ett antal kalkstenshällar från tidiga kristna gravkistor, anträffade vid utgrävningarna i Vreta kloster åren 1916 och 1917, ökades antalet fyndnummer med 8, men därvid måste betonas, att dessa inskrifter voro starkt fragmentariska och i flertalet fall inskränkte sig till någon eller några enstaka runor.¹ Blott en av Vreta-inskrifterna var anbragt på en granithäll av vanlig typ — tyvärr ännu oåtkomlig för undersökning. Av stort intresse var slutligen den inskrift i kalkputsen på triumfbågen i Björkebergs kyrka, som upptäcktes vid kyrkans restaurering sommaren 1945.

Häradet har alltså nu 10 inskrifter. En år 1760 anträffad flat och rund sten, brukad som lock över ett metallkärl med brända ben, och som varit inställt i en med kalkbruk murad kistgrav, upptages då ej bland häradets fyndmaterial, eftersom uppgiften, att stenlocket haft runor inristade, behövde bekräftas, innan den godtogs.²

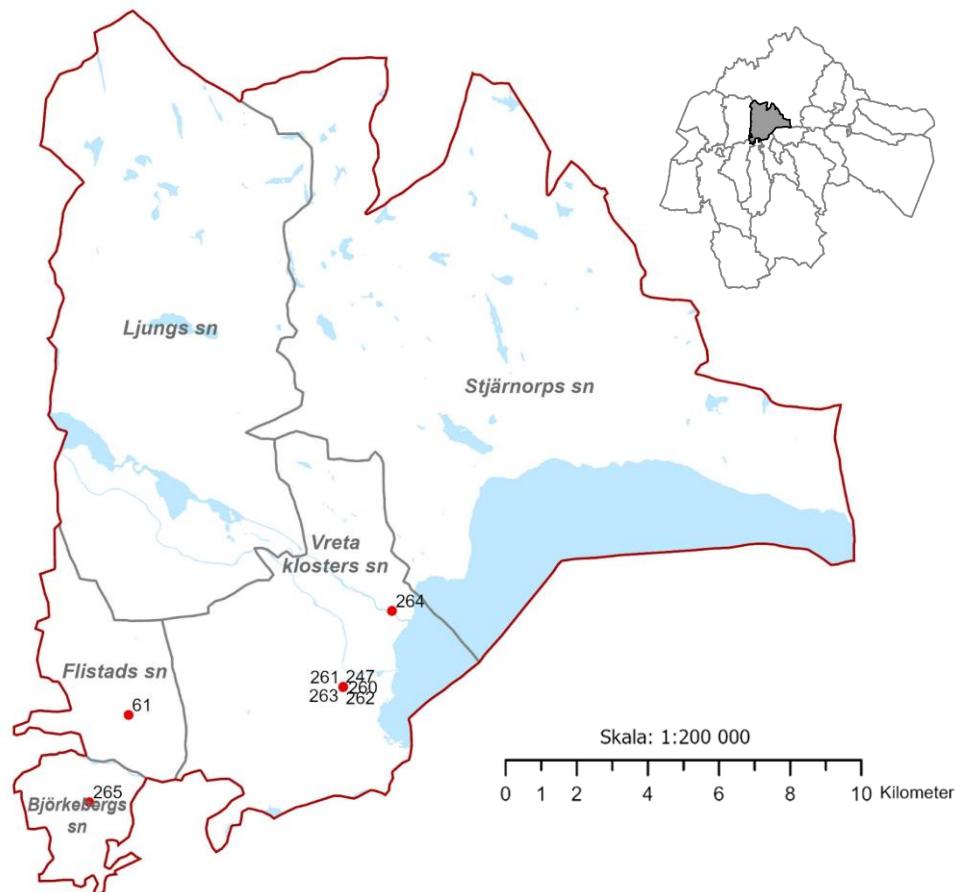

Fig. 75. Karta över runinskrifterna i Gullbergs härad.

¹ Wessén skriver i marginalen: Ha fragmenten hört samman?

² Trots denna kommentar, upptar Nordén denna sten under eget nummer, Ög 264, se nedan.

Ög 60. »Järmsta-stenen».

Litteratur: J. G. Keyserli, *Antiquitates Selectae Septentrionalis & Celiticae* (1720), s. 136 (avb.); O. Celsius, i *Acta Lit. Sv.* (1730), s. 74.

Ög 61. Flistads kyrkogård.

Pl. 29.

Litteratur: N1945. A. Nordén, Rapport till Riksantikvarien om runstensundersökningarna sommaren 1945, med förslag till åtgärder beträffande runstenar, 6/10 1945, dnr 4207/45 (ATA); C. F. Nordenskjöld, Östergötlands minnesmärken (utg. av O. Frödin i Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening 1945–47, s. 170 f.).

Äldre avbildningar: E. Brate, Foto (ATA); C. F. Nordenskjöld, Teckning a.a.

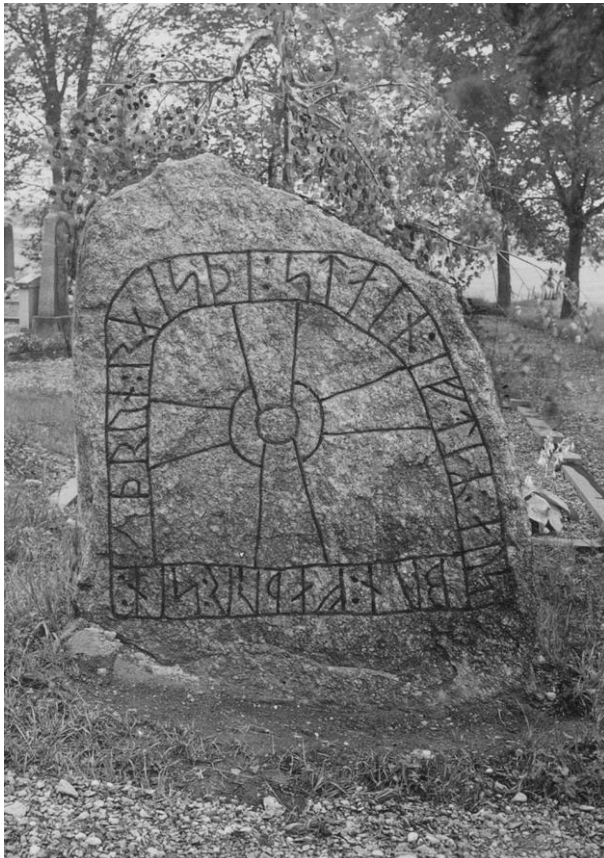
Stenen har ursprungligen legat under klockstapeln, därpå varit inmurad i vapenhusets sydöstra hörn men vid murens rivning år 1837 uttagits och lagts mot en jordvall på kyrkogården, varefter den av kyrkovaktmästare A. Flisborg år 1939 restes i kyrkogårdens västra ytterdel mitt emot kyrkogårdsgrinden, ett kort stycke från tornsidans södra hörn, med inskriftssidan mot norr. Stenens oroligt röd-flammiga yta med runskriften drar genast blickarna till sig, när man träder inom grinden. Höjd efter resandet 1,46 m.

Inskrift:

--þrun : raisþi : stain : eftir : aysbun : faþur : sin :

5 10 15 20 25 30 35

»Gudrun(?)³ reste stenen efter Åsbjörn/Östbjörn(?), sin fader.»

Till läsningen: Det är ovisst, om r. 1 föregås av ett kolon.⁴ Brate är ensam om att läsa det inledande namnet med blott en runa framför det ovan som 3 þ upptagna tecknet, från Säve ha alla här läst två runor. Att Brates läsning **sirun** är ohållbar framgår bl.a. därav, att avståndet från slingans början och upp till r. 3 är fulla 19 cm.,⁵ medan normalavståndet mellan runorna i inskriftens början eljest varierar mellan 8 och 10 cm. Före r. 3, den som Brate tager som i, måste alltså ha funnits två, icke ett runtecken.⁶ Själva ytskiktet är emellertid bortspjälkat här, och skulle man våga sammanställa de spår av stavar, som ännu kunna skymta i radlinjens början, skulle de möjligen kunna sägas utgöra rester av en **k**-runa. Skadans djupaste parti faller på den plats, där r. 2 skulle ha funnits. R. 3, den som Brate läser som i, har ju sin hst på nära 10 cm:s avstånd från hst i r. 4 och måste därför antagas ha haft bst t.h., mycket tydliga spår av sådana finnas också, ehuru de snarast se ut som om de tillhörde en **o**-runa, dock motsäga de icke antagandet, att det rör sig om en **þ**-runa. R. 4 är **r**, även om bst:s nedersta skänkel är rätt otydlig — inbuktningen mot hst:n är också så stark, att Säve t.o.m. uppfattar runan som ett **b**. R. 5 förefaller att vara ett **u**, men även här är det

Plansch 29a. Ög 61. Flistads kyrkogård. Foto Nordén 1945. [Vid planschen har Wessén antecknat: »Fotot är otydligt och blir det kanske ännu mer vid reproduktion.» Jansson skriver 1947: Helt retuscherad. Oduglig.]

³ Ändrat från Nordéns »(Gu?)drun» till i enlighet med Wesséns förslag i marginalen: »Bättre: Gudrun(?)».

⁴ I marginalen skriver Jansson: På pl. sk före r. 1

⁵ I marginalen skriver Jansson: Bör räknas från sk.

⁶ I marginalen skriver Jansson: »Missvisande: det blir mycket trångt med ʀþþ». Under dessa kommentarer skriver Nordén: Detta förstär jag alldeles inte. Utrymmet är det väntade. Nordén

ett besvär, att bst:s nedersta del löper upp på en kristallisk upphöjning i stenen och är svår att urskilja. R. 7 är ett **n**, bst är otydlig men är bäst tänkbar i en utvittring på högra sidan om hst. Fortsättningen är entydig fram till r. 24, som är ett **u** med en fördjupning mitt i. Säve och Wiede läsa därför runan som **u**, Brate anser runan »möjligen» vara stungen men finner punkten »väl kantig» och transkriberar runan som **u**. Emellertid är punkten större än den i 18 **e**, och konsekvensen synes mig kräva, att om r. 18 uppfattas som stungen, även r. 24 bör godtagas såsom **y**. Den senare sammansättningsleden i den dödes namn framträder mycket otydligt på stenen. Brate diskuterar de resultat, han kommit till vid undersökningar 1888 och 1910 och fastställer sedan sin slutliga läsning men observerar därvid ej, att hans uppgift i texten om r. 26 **b** icke överensstämmer med vad han sedan upptar på bilden av stenen, trots direkt hänvisning till det foto, som avbildningen grundar sig på (se fig. 76). **b**-runan förlägger Brate i sin text till »i början av slinglinjen», förklarar sig icke ha kunnat se den 1888 men år 1910 ha funnit den »möjlig» och säger sig »kunna spåra den» på sitt fotografi. Då avbildningen som nämnt icke upptar någon **b**-runa, är man hänvisad att själv inlägga den, och något annat utrymme för den finnes ej än det, som uppstår mellan radlinjen och Brates följande **u**-runa. Hst har då varit radlinjen, bågarna ha varit utbyggnader på denna. De ojämnheter, som på detta trånga utrymme kunna framkomma på ett foto, synas mig dock vara naturliga, och Brates iakttagelse från 1888 är helt visst riktigare än den — f.ö. ytterst tveksamt uttryckta — från 1910. Den runa, som Brate läser som **u** (= r. 26), är däremot enligt min mening ett **b**, vars hst och övre bygel äro tämligen lätta att iakttaga och vars nedre bygel även har rätt tydliga spår kvarstående. Den följande runan, 27, har trots ytans skrovlighet lämnat så många spår efter sig, att den med ganska stor säkerhet kan sägas ha varit ett **u**, icke som Brate vill ett trasigt **r**. Namnets slutruna är ett fullt bevarat **n**. Mellan 27 och 28 finnes en vertikalt löpande mycket svag fåra såsom efter en hst (framträder både på Brates bild och min), kanske har det varit en påbörjad men icke avslutad runa.

Det påfallande namnet **aysbun** torde väl vara att såsom Brate föreslår identifiera som ett fsv. **Austbiorn*, ehuru en sådan sammansättning förefaller egendomlig och icke är belagd på annat håll. Ett stöd för tolkningen är emellertid det märkliga förhållandet, att just i Östergötland namnet *Øsbyorn* är belagt under medeltiden (1410). Kanske får dessutom, såsom Brate ifrågasätter, det icke ovanliga namnet *Asbiorn* tänkas ha u-omljud i första leden, såsom Ög 224 **ausualti** *Asvaldi* har det.

Fig. 76. Ög 61. Flistads kyrkogård. Foto E. Brate (ATA).

260—263. Vreta klosters kyrka.⁷

Pl. 30—37.

Litteratur: N1945. Erik Lundberg i rapporter från utgrävningarna åren 1916 och 1917 (ATA); *Svenska Dagbladet* 19/9 1919; Sigurd Curman, Kristna gravmonument från 1000-talet funna i Vreta kloster, i *Arkeologiska studier tillägnade h.k.h. kronprins Gustaf Adolf*, 1932, s. 141 f.; Sigurd Curman och Erik Lundberg, Vreta klosters kyrka, i serien *Sveriges kyrkor, Östergötland*, bd II (1935), s. 171—178, med runinskrifterna behandlade av Elias Wessén.

Äldre avbildningar: Foton av hällarna S¹ och S³ i *Svenska Dagbladet* 19/9 1919; Teckningar av Erik Lundberg, publicerade i *Arkeologiska studier tillägnade h.k.h. kronprins Gustaf Adolf*, 1932, s. 142—144 och i *Sveriges kyrkor: Vreta kloster*, s. 172, 174. Originalen till teckningarna i ATA. Foto av den rekonstruerade gravkistan, utf. av Erik Lundberg och tryckt i *Ark.stud.*, s. 149. Foto av S² av E. Fant, tr. sammastädes s. 146. Foton av G¹ och S⁴ av N. Åzélius, tr. sammastädes s. 145 och 147. Icke publicerade foton av de olika fragmenten samt av den rekonstruerade kistan, utförda av Sigurd Curman, Erik Fant, Erik Lundberg och N. Åzélius (ATA). Foton av A. Nordén 1945 (ATA).

Historik. — »Eskilstunamonumenten».

Strax efter det att ett fynd år 1912 i Eskilstuna, vetenskapligt tolkat av Sune Lindquist i hans år 1915 utgivna avhandling *Den helige Eskils biskopsdöme*, för första gången gjort forskningen förtrogen med en form av stilfulla gravmonument från den kristna missionstiden i vårt land (efter det mönstergivande sörmländska fyndet sedan kallade »Eskilstunamonument»), strömmade i snabb takt nya fynd till, vilka f.ö. snarast visade på landskapet Östergötland som den sålunda upptäckta gravtypens spridningshärd under 1000-talet. År 1915 anträffade Sigurd Curman i det blottade koret till Linköpings domkyrkas äldsta stenbyggda del en på bägge sidor polykromt målade gavelhäll liknande dem, som ingingo i dessa gravkistor, och under åren 1916 och 1917 framgrävdes av Sigurd Curman och Erik Lundberg de här nedan behandlade, från säkerligen minst fyra gravkistor stammande skulpturfragmenten från Vreta kloster. Samtidigt anträffade Otto Frödin under utgrävningen av ruinområdena vid Alvastra ett flertal brottstycken av liknande gravkistor, av vilka en del hade inlagts som stödplattor under pelarna i den s.k. Sverkergårdens krypta. Samma år, som dessa fynd publicerades, utkom sista delen av Erik Brates verk över de östgötska runinskrifterna, i vilket delar av dylika Eskilstunamonument bekantgjordes från ett stort antal socknar i landskapet. Sedan Brates verk förelåg avslutat, ha ytterligare kalkstenshällar av den här avsedda typen kommit fram vid landskapets kyrkor, så att nu över 20-talet socknar i Östergötland visa sig ha ägt dylika tidigt-kristna gravkistor resta invid sina äldsta kyrkor.

Plansch 30a. 260 m.fl. Vreta klosters kyrka. Foto N. Åzélius 1932 (ATA). [Vid planschen står »Frigöres!» och »S¹», se under nr 262. Jansson skriver 1947: Retusch för att verka oimålad.]

⁷ I beskrivningen ingår även Ög 247.

Vid studiet av det sålunda på kort tid och i överraskande fyllighet framkomna materialet lägger man märke till, att de här nedan behandlade Vreta klosterhällarna såväl vad beträffar den omsorgsfulla materialbehandlingen, ofta med renhuggna och slipade försänkta ytor mellan de i svag relief framstående slingorna, som orneringens strängt behärskade, stilrena linjespel framstå såsom de yppersta, som landskapet frambragt. Då de äro utförda av samma gråvita kalkstensmaterial som klosterbyggnaderna och kyrkan — vilket brutits i ett kalkstensbrott i klostrets närmaste omgivning — står det utom tvivel, att de huggits vid Vreta kloster. Sannolikt begår man intet misstag, om man antager, att det är med Vreta kloster som spridningshärd, dessa de första kristna gravmonumenten trängt ut över de gamla kulturbygderna i mellersta Östergötland, där de nu återfinnas från Drothems kyrka i öster till Alvastra i väster. Därvidlag finns det kanske anledning betona, att de hällar, som befinna sig närmast Vreta kloster, t.ex. de i Kaga, Ö. Skrukeby och — längre bort — Kimstad, stå närmast Vreta klosterhällarna i fråga om orneringens stilmönster och utförandets finesse.

Vad beträffar att Vreta kloster på detta sätt tjänat som spridningshärd för en förnämlig gravvårdskonst under den äldsta kristna tiden har Sigurd Curman i anslutning till Erik Lundberg pekat på de skäl, som tala för, att Vreta klosterområdet under den närmaste förkristna tiden hyst en kungsgård, vars fogde rest den första kristna kyrkan på platsen, i likhet med vad övriga kungsfogdar på landskapets hus-byar och liknande kungsgårdar visat sig ha gjort. Då nu möjligen Vreta kloster intagit samma ställning till Linköping som Husaby till Skara, Tuna till Strängnäs och Sigtuna till Gamla Uppsala, skulle detta innebära, att orten under missionstiden innehaft ställningen som landskapets andliga centrum, eftersom man dit förlagt dess biskopssäte och dess förnämsta kyrka, då man icke ansåg det tillrädligt att genast förlägga dessa till landskapets urgamla tings- och kult-centrum i nuv. Linköping. Först efter kristendomens slutliga seger vågade man företaga denna förflyttning. Detta skulle förklara, varför den äldsta stenkyrkan i Vreta kloster är anlagd med en plan och storlek, som i övrigt blott återfinnes hos Linköpings domkyrka.⁸

Vid en sådan kyrka av central betydelse för landskapets äldsta kristna kultur vore det förklarligt, om en stenhuggarkonst förefunnits, som frambragt dessa praktfulla gravkistor av kalksten, anpassat dess ornamentsdetaljer för målning i olika färger och sett till, att de blivit förvärvade av olika kyrkomegheter i de tidigaste kristnade delarna av landskapet.

Plansch 31a. 260 m.fl. Vreta klostrets kyrka. Foto Nordén 1945. [Vid planschen står »Frigöres!» Jansson skriver 1947: »Duger» och »Ej Nordén?«]

⁸ I marginalen har Wessén antecknat: »Hänvisning till uppsatser av Ahnlund och Kraft.» Uppsatserna är säkerligen Nils Ahnlunds båda uppsatser om Vreta kloster i *Historisk tidskrift* (1945 och 1946) samt Salomon Krafts uppsats i *Kyrkohistorisk årsskrift* (1945).

Fyndomständigheter.

På två olika platser anträffades åren 1916 och 1917 Erik Lundberg vid de av Sigurd Curman ledda Vreta klosterundersökningarna 1914–23 medeltida gravkistor, vilka voro byggda av kalkstenshällar, tagna från förut förstörda Eskilstunamonument. Det var dels i den äldsta stenkyrkans norra tvärskepp, dels i klostrets kapitelsal. Av gravkistorna från norra tvärskeppet hade en med säkerhet anlagts, medan de äldsta anträffade stengolvsten i denna del av kyrkan var i bruk. Denna gravkista täcktes av två sidohällar från ett ornerat gravmonument av Eskilstunatyp. Utom som material i sekundärt uppförda gravkistor ha ornerade hällar av här behandlade art anträffats sönderslagna och inlagda i vissa murar eller i jordfyllningen inom och utom klosterbyggnaderna.

Dateringen.

Det betydelsefullaste bidraget till fyndens datering ger ett brottstycke av en gavelhäll, här nedan betecknat som G², vilket använts som byggnadsmaterial vid det ursprungliga uppförandet av det s.k. Ragvald Knaphödes gravkor, vilket dateras⁹ till tiden 1120–30, se Curman-Lundberg i beskrivningen av Vreta kloster i serien *Sveriges kyrkor* (1935), s. 38, 177, 184. Även den nyss omnämnda graven från norra tvärskeppet ger en datering till äldre medeltiden. »Om ett gravmonument, som genom hela sin karaktär anger sig vara rest över en framstående person, blir förstört eller så förfallet, att dess delar användas såsom byggningsmaterial, tyder detta förhållande på att en så pass lång tid förflutit mellan monumentets resande samt dess förstörelse och sekundära användning, att vördnaden för den generation, som reste monumentet, ej längre existerade vid det senare tillfället. Därav synes man kunna sluta till, att monumenten i Vreta kloster tillkommit i varje fall före 1100-talets början, och sannolikt före 1070–80. Ornamentiken synes tala för tiden omkring eller icke alltför långt efter mitten av 1000-talet» (Sigurd Curman i *Arkeologiska Studier*, 1932, s. 149, efter det kompletterade citatet i *Vreta klostrets kyrka*, 1935, s. 177).

Beskrivning.

Så vitt jag kunnat iakttaga finnas runor på åtta av kalkstensfragmenten. Vid beskrivningen av dessa runfynd begagnar jag den beteckning för de olika hällarna, som Erik Lundberg och Sigurd Curman infört vid den tidigare publiceringen av hällarna, varvid under signum *G* sammanförts alla brottstycken av gavelhällar, som med någon säkerhet kunnat bestämmas som sådana, under *S* alla sidohällar och under *L* alla lockhällar.

Vid en granskning av fragmenten kan fastslås, att delar av minst tre men sannolikt fyra eller kanske t.o.m. flera olika kistor finnas bevarade. Därvid hänger det på, om man skall anse det troligt, att vid dekoreringsen av de olika hällarna i samma kista olika stilmönster använts från häll till häll. Satsen må illustreras genom en hänvisning till den gravkista, som man sammanställt i det till Vreta klostrets kyrka anslutna »stenmuseet», pl. 30–33. De fyndomständigheter, under vilka de skilda delarna av denna rekonstruktion framkommit, ge ingen anvisning om de olika fragmentens ursprung. Man lägger märke till, att den ena sidohällen är ornerad i ett mönster, som helt avviker från mönstret i den andra hällens dekor. I och för sig är det väl inget som hindrar, att så kunnat vara fallet även i de ursprungliga kistorna, men någon säkerhet har man ju ej (och vad den rekonstruerade kistan beträffar, kan man nog med rätt stor sannolikhet utgå från, att de två sidohällarna S¹ och S³ icke hört samman, utan att S³ haft sitt motstycke i S²). Som det nu är, kan man i fyndmaterialet urskilja delar av tre fullt säkerställda lockhällar: L¹, L² och L³.¹⁰ Sidohällarna S² och S³ visa så stora likhetsdrag, att man som nämnt synes berättigad att hänföra dem till samma gravkista. De tre andra sidohällsfragmenten S⁴, S⁴ och S⁵ visa stor inbördes olikhet, och sannolikt härröra de väl från olika kistor. Gavelhällsfragmenten härröra från två kistor.¹¹

⁹ [Nordéns fotnot] Dock icke utan en viss cirkelbevisning, så vitt jag kan se.

¹⁰ Nordén skriver felaktigt S¹, S² och S³.

¹¹ I övrigt kan noteras att bland Nordéns fotografier i arkivet på Stiftsbiblioteket i Linköping finns fyra fragment avbildade vilka inte är beskrivna i texten (se figur 82 och 83). Notera också L¹⁰ vilket är avbildat på plansch 36a, men inte beskrivet i texten.

LOCKHÄLLAR.

260, L¹. Vreta klostrets kyrka.¹²

Pl. 30, 31, 32, 33.

Plansch 33a. 260 L¹. Vreta klostrets kyrka. Foto N. Åzelius 1932 (ATA). [Vid planschen står »Frilägges!» och vid planschens vänstra sida står: »Obs! Måste väl friläggas och bildfältet förlängas något åt denna sida!«]

På den i klostrets stenmuseum uppmonterade Eskilstunakistan ligger som lockhäll en kalkstensplatta av måtten st.l. 0,90 m., br. upptill 0,59, nedtill 0,57 m., tj. 0,11–0,14 m. Plattan är kompletterad med en gjuten övre del – vad som är bevarat, är nämligen endast nederändan av den ursprungliga lockhällen. Det

kunde synas frestande att antaga, att den i L³ (Ög 261 nedan) bevarade fragmentariska överdelen av ett kistlock, som är utfört i samma huggningsteknik och efter samma mönsterschema som L¹ och som vad breddmättet beträffar stämmer tämligen väl överens med den väntade bredden av den ursprungliga L¹-hällens överända, också verkligen utgör denna nu saknade del av L¹. Så kan emellertid icke vara fallet: dels synes det svårt att sammanfläta de bägge slingsystemen på ett övertygande sätt, dels är tjockleken på de bägge plattorna olika. Medan L¹ som nämnt mäter 0,11–0,14 m. i tjocklek, är L³ högst 0,08 m. tjock.¹³

Dekorationen på L¹ – liksom på L³ – utgöres av en med elegans flätad slingornering, i vilken även detaljernas finess, t.ex. de i kluvna stjärtslingor utlöpande djurkropparna, faller i ögonen. Ytorna mellan kropparna ha huggits ned och avjämnats genom renhuggning eller slipning, uppenbarligen ha de varit målade.

Inskrift:

...etu : kiaru¹⁴ : kumbl :: efta : olñ : botn : sia : kop...

»... läto göra minnesvården efter Ole, sin gode make ...»

Plansch 33b. 260 L¹. Vreta klostrets kyrka. Foto Nordén 1945. [Vid planschen står »Frilägges!» Jansson skriver 1947: Helt retusch!]

¹² L¹ har signum Ög SvK43L1;174 i Samnordisk runtextdatabas (2020).

¹³ Se figur 77 nedan under nr 261 för ett rekonstruktionsförsök av Nordén.

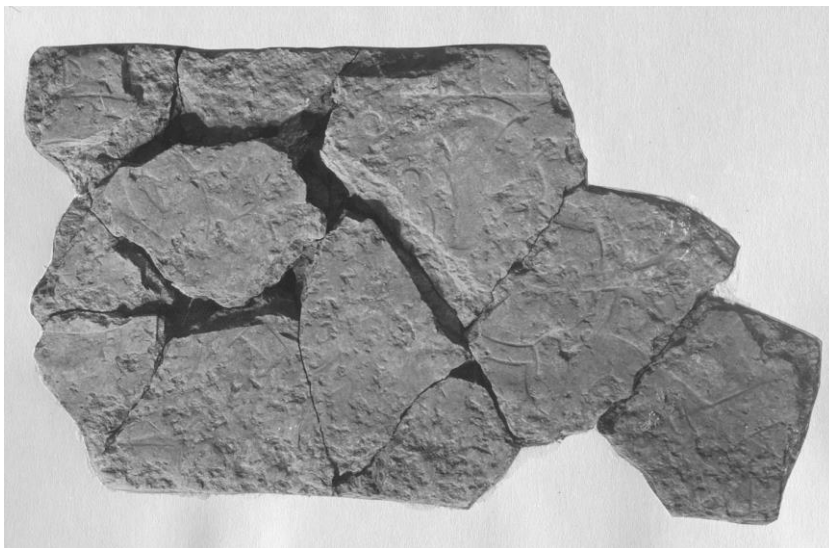
¹⁴ Wessén skriver i marginalen: Bättre: - Runan ej blott skadad. Det kan ej fastställas, att den varit u

Till läsningen: Av r. 8 är nedre delen av hst bevarad, av r. 9 finnas möjligen spår av en stapel, men ytan är här svårt sönderflagrad. I flagringen skymtar man kanske också ett kolon. Av 10 **k** synas bottenkåran av hst upp till bst samt dennas början tydligt, men även av bägge stavarnas toppar finnas säkra spår. 16¹⁵ är inverterad, 21, 25 och 28 äro bak- och framvända.

Det är att beklaga, att runinskriften är bevarad i så stympat skick, att den nu icke lämnar visshet om, vilka som här låtit göra en minnesvärd över »sin gode make». Predikatet »läto» anger nämligen, att det varit mer än en person, och man frestas då att göra det närmast till hands liggande antagandet att det varit två hustrur. Att månggifte förekommit ännu vid forntidens slut göres tydligt av den uppländska stenen U ¹⁶, och synes framgå även av den östgötska stenen Ög 10 L. Greby ovan. Men det vore ju åtskilligt överraskande, om en kristen man haft två hustrur och kyrkan medgivit detta förhållandes öppna angivande på en för kyrkans mark avsedd minnesvärd.¹⁷

Ög 247, L². Vreta klostets kyrka.

Pl. 34.

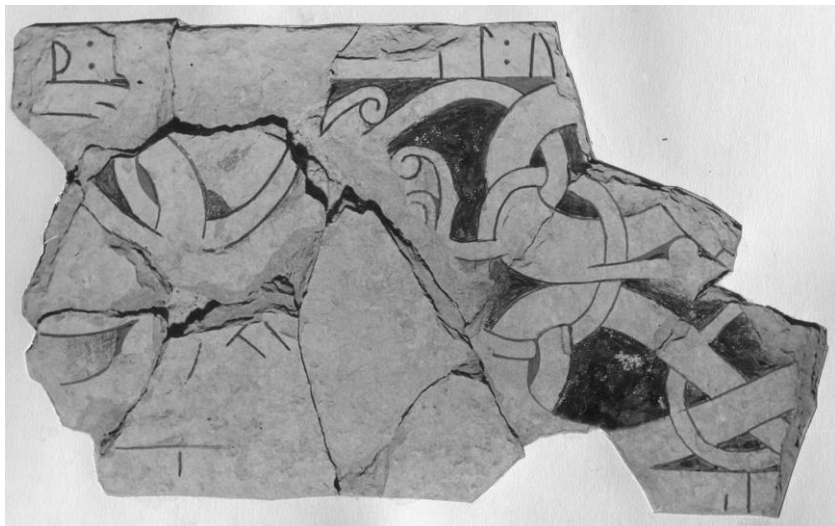

Plansch 34a. Ög 247. Vreta klostets kyrka. Foto N. Åzelius 1932 (ATA).

Denna lockhäll, vars upptäckt hann meddelas Brate, så att den inflöt i hans runverk, anträffades utanför klosterbyggnadens östra fasad. Den bör under en längre tid ha använts som golv- eller trapphäll, eftersom ytan är mycket starkt nött och ornamenten liksom runorna nästan omöjliga att urskilja. Hällen är nu brusten i 11 bitar — på Brates tid voro 14 sådana bevarade. Dess sammanlagda längd är alltså omkr. 1 m., bredden är omkr. 0,56 m., tjockleken omkr. 0,05 m. På bägge sidorna är den jämnhuggna kanten av hällen ställvis bevarad, så att hällen kan sägas

föreligga i sin fulla bredd så när som på vissa skador i kanten

Av inskriften vågar jag med någon säkerhet läsa endast det **p**, som står närmast brottkanten i ena hörnet, åtföljt av ett kolon. Bårdens ytskikt är sedan bortfallet på en sträcka, där efter följer en ny skada, som tagit bort bårdens överdel, och av de i nederdelen kvarstående stavarna kan endast

Plansch 34b. Ög 247. Vreta klostets kyrka. Foto Nordén 1945. [Jansson skriver 1947: Helt retusch]

¹⁵ Nordén anger 15, men som framgår av planschen ska det vara runa 16, Wessén skriver också i marginalen: 16?

¹⁶ I marginalen anges »Kompletteras!». Sannolikt avses runstenen från Bräcksta i Tensta socken, inte publicerad i Runverket förrän 1953, med nummer U 1039. Här kunde då istället angetts stenens nummer enligt Liljegren, L 242.

¹⁷ För de tre sista meningarna, här i mindre stil, har Wessén i marginalen skrivit: Sannolikare är väl en otymplig formulering. **bota sin** hänför sig endast till ett av subjekten. Slutsatsen därför ej bindande. Och då den är ytterst osannolik, av de skäl, som förf. antytt, bör nog texten skrivas om. Annars riskerar man att den utnyttjas på otillbörligt sätt.

den längst t.h. sägas vara tydlig. — Brate fattar den som högra skänkeln av ett **s**. Nästa runa är ett **l** eller ett **t** med bortfallen vänster-bst, varefter följa några punkter, vilka naturligtvis kunna innehålla ett ursprungligt kolon. Brate bortser emellertid från dem och sammanför med föregående runor det **u**, som låter urskilja sig i högra ytterdelen av bården, ehuru bst synes mig mycket vanskelig att återfinna. Härigenom får Brate fram läsningen **stu**, vari han ser sista delen av ordet **ristu**, som han för denna håll, som ju icke är rest, ger innebörden 'ristade'. I runan **1 þ** ser han då slutljudet i ett kvinnonamn på **þ**, t.ex. [**sihri**]þ, och förutsätter, att detta namn föregåtts av ett mansnamn, varefter före **ristu** stått ett sammanfattande **pau**. Det något spatiösa utrymme, som de förutsatt saknade runorna **pau : ri** skulle få, synes mig icke vara något avgörande hinder för antagandets rimlighet.

Längs hällens andra kant finnas endast otydliga fragment av några stavar kvar.

261, L³. Vreta klostets kyrka.¹⁸

Pl. 35.

¹⁹Tre bitar av överändan av en lockhäll med samma mönsterschema i dekoren och samma huggningsteckning som 260, L¹. Fragmentet med de flesta runorna mäter 0,26 × 0,22 m., tj. 0,08 m. Sannolikt hör till samma lockhäll ännu ett brottstycke, starkt förvittrat, av måtten 0,57 × 0,32 m., tj. 0,09 m. Den ursprungliga ytan på detta är bortfallen sänär som på ett par fläckar i mitten (där dock ytskiktet redan ligger löst och sönderbrustet) och i ena hörnet. På den bevarade ytan i hörnet på denna senare häll läses runan **r**, och av runorna på det vänstra kantstycket läser man med säkerhet blott den nästa sista, **n** och ett möjligen därpå följande **u**.

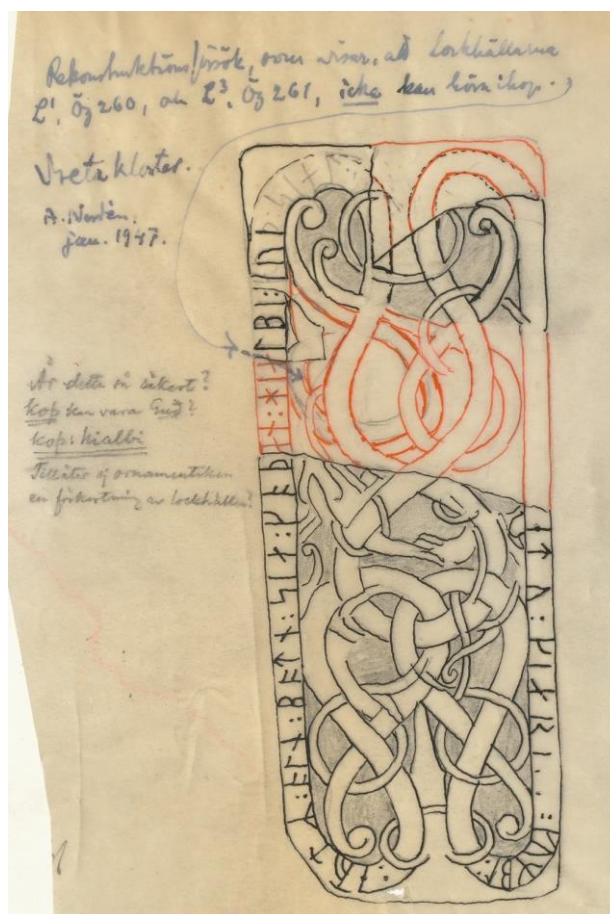

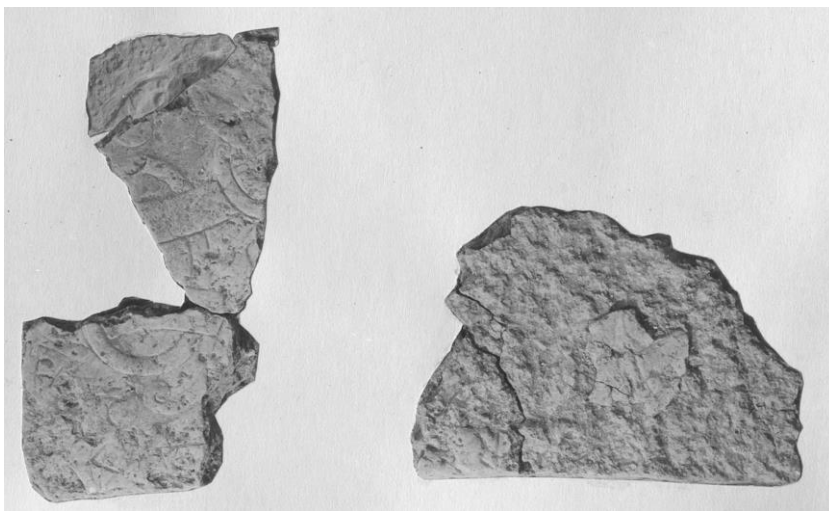
Fig. 77. 260 och 261. Vreta klostets kyrka. Nordén skriver: »Rekonstruktionsförsök, som visar, att lockhällarna L¹, Ög 260 och L³, Ög 261, icke kan höra ihop.» Wessén skriver: Är detta så säkert? **kop** kan vara Gud? **kop : hialbi** Tillåter ej ornamentiken en förkortning av lockhällen? [I rekonstruktionsförsöket är även L⁶ medtaget.]

¹⁸ De tre fragmenten (L³ hos Curman och Lundberg) har signum Ög SvK43L3:175 i Samnordisk runtextdatabas (2020), den förvittrade stenen har signum Ög N261.

¹⁹ I marginalen skriver Wessén: »Fragment av samma lockhäll som 260?», se figur 77.

Plansch 35a. 261, L³. Vreta klosters kyrka. Foto Nordén 1945. [Vid högra fotot står: »Kopieras i samma skala som vidståend[e]»]

Plansch 35b. 261, L³. Vreta klosters kyrka. Foto N. Åzelius 1932 (ATA). [Notera att delar av den högra stenen har retuscherats bort.]

262, L⁵, L⁶, L⁷, L⁸, L⁹, L¹⁰. Vreta klosters kyrka.²⁰

Ett antal mindre brottstycken av kalkstenshällar sammanhållas med de föregående hällarna genom orneringens likartade utförande men kunna icke på ett övertygande sätt visas ha tillhört någon av dessa hällar. (Om Curman-Lundbergs L⁴ se s. 102²¹)

L⁵ Pl. 36.²²

L⁵ tolkas av Erik Lundberg som ett kantstycke med bevarad bård, i vilken han vill läsa ett par runor, varav den ena är **α**. Jag ställer därhän, huruvida en bård här verkligen kan urskiljas.

L⁶ Pl. 36.²³

Fragment med måtten 0,19 × 0,13, tj. 0,06 m. Här stå längs kanten de tydliga runorna **lbi**, återstoden av ordet **hialbi**, »hjalpe».

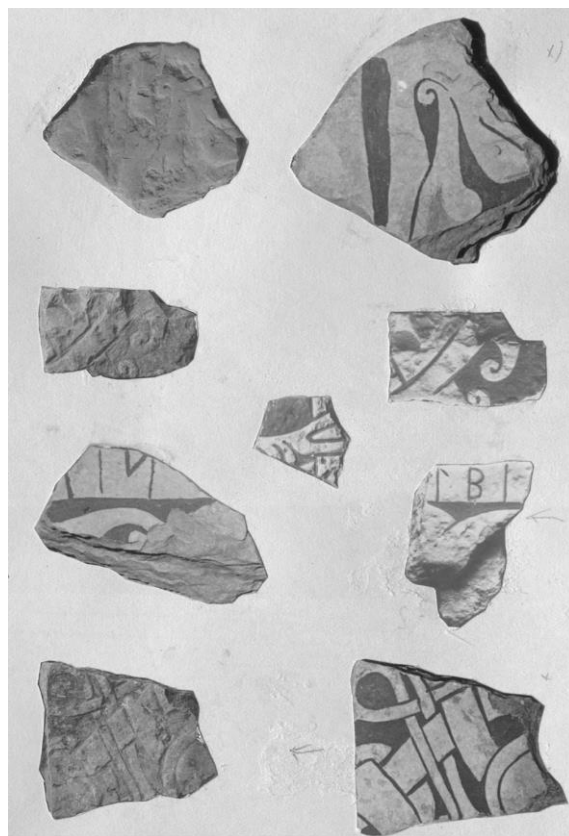
²⁰ Lockhällarna L⁷, L⁸ och L¹⁰ är en del av signum Ög N262C i Samnordisk runtextdatabas (2020).

²¹ Nordén skriver i manuset »se under 26 » där han lämnat plats efter »26» för en siffra till. Men även L⁴ beskrivs under nummer 262, se nedan under »Resta stenar», varför texten här har redigerats om.

²² L⁵ har signum Ög SvK43L5;175 i Samnordisk runtextdatabas (2020).

²³ L⁶ har signum Ög SvK43L6;175 i Samnordisk runtextdatabas (2020).

Plansch 36a. 262, L⁵, L⁸, L¹⁰, L⁹, L⁶, L⁷. Vreta klostrets kyrka. Foto N. Åzelius 1932 och Nordén 1945 (ATA). [Vid övre respektive nedre högra fotot står »Förminskas till motstående figurs storlek!«]

L⁷
Pl. 36.

Stycke av mittparti av lockhäll med flätade slingor.

L⁸
Pl. 36.

Obetydligt fragment av lockhäll med slingor.

L⁹
Pl. 36.²⁴

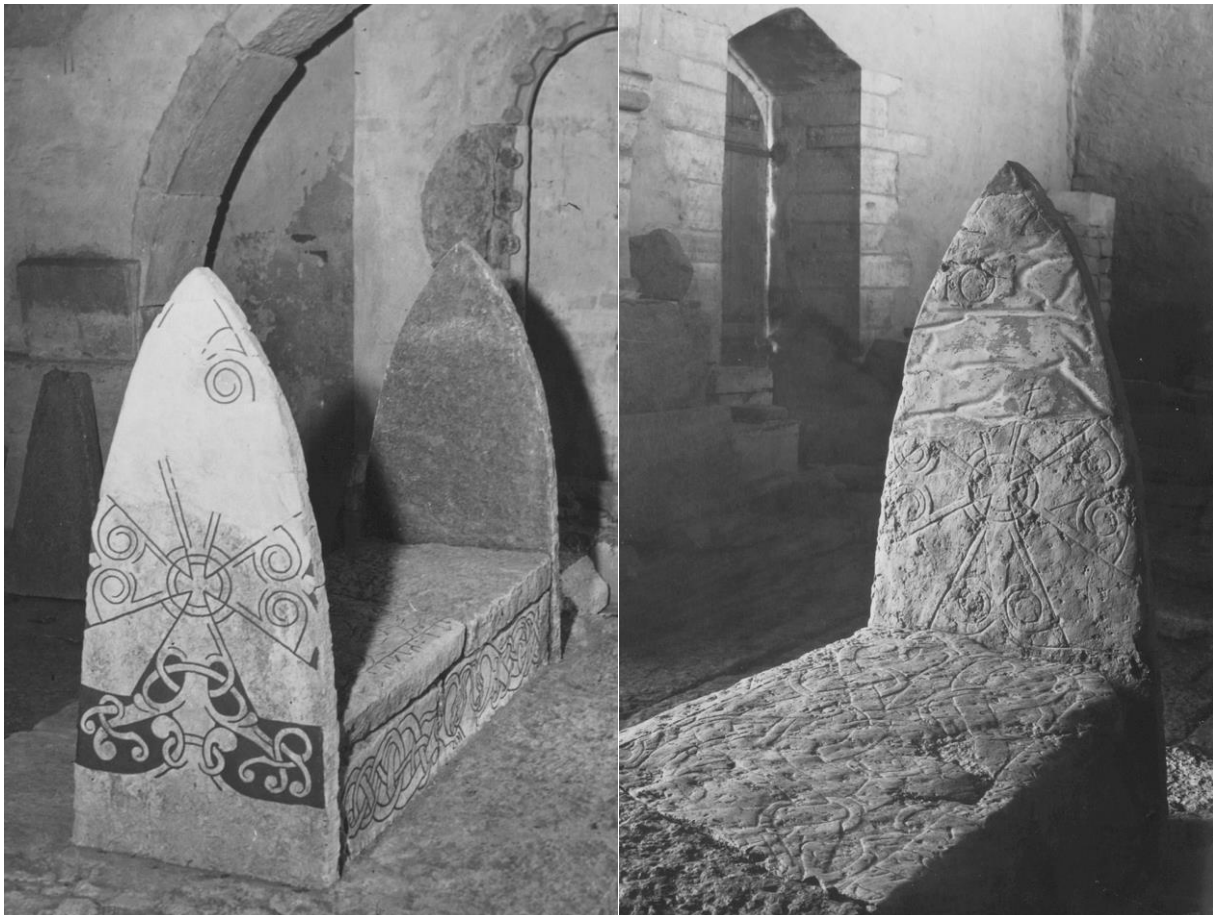
Ornamentiken återkommer även på det av Curman-Lundberg såvitt jag kunnat se icke förtecknade brottstycket L⁹, som bär inskriften **uis** eller **ris**.²⁵ Läsningen är emellertid mycket vansklig. Fragmentets mått äro 0,25 × 0,10 × 0,08 m.

L¹⁰
Pl. 36.

Detta fragment har i Nordéns manus endast tagits med i rubriken och på planschen. Någon text återfinns inte i manuset. Det är enbart ornerat och består enligt planschen av en del av ett ormhuvud och en del av en slinga.

²⁴ L⁹ har signum Ög N262A i Samnordisk runtextdatabas (2020).

²⁵ Fragmentet är identiskt med Curman och Lundbergs S⁶, se nedan och jämför Pl. 36a med figur 78—79.

Plansch 32a. 260 m.fl. Vreta klosters kyrka. Foto Nordén 1945. [I förgrunden gavelhällen G¹. Vid planschen står »Bakgrunden behålles.» Jansson skriver 1947: »Duger» och »Ej Nordén?«]

Plansch 32b. 260 m.fl. Vreta klosters kyrka. Foto N. Åzelius 1932 (ATA). [Gavelhällen är G¹, se nedan. Vid planschen står »Bakgrunden behålles.» Jansson skriver 1947: »Duger» och »Ej Nordén?«]

GAVELHÄLLAR.^{26,27}

G¹

Pl. 30, 31, 32.

Hällen var vid anträffandet sönderslagen i övre delen men har med en viss komplettering här kunnat sammansättas och tjänstgör nu som gavelhäll i den rekonstruerade gravkistan i stenmuseet. Den är ornerad på bägge sidorna, varvid insidans ornering slutar i lockets höjd, medan dekoren på utsidan fortsätter med ett nytt motiv, som dock upphör ett stycke ovan marknivån, varefter ytan är blott nödortfittigt avjämnad. Det nedre motivet är framställt med lågreliëf över fördjupade och renhuggna eller slipade bottenytor. Hällens nuv. höjd 1,23 m., st.br. 0,59, tj. 0,06 à 0,07 m.

G²

Pl. 36.

Fragment av mittre partiet av den gavelhäll, som stått gentemot G¹ i den ursprungliga gravkistan. Ornamenteringen helt likartad på de bägge hällarna. Måtten äro 0,30 × 0,22, tj. 0,10—0,14 m.

²⁶ [Nordéns fotnot] Gavel- och sidohällar angivas här icke under de för runinskrifterna gällande numren, då de ju icke bära inskrifter. En viss inkonsekvens uppstår härigenom, då Brate understundom upptagit sådana hällar (ex. Ög 55 Väversunda) under nummer av gängse typ. För att enstaka fynd vid en kyrka må en sådan numrering vara tillätlig, då ju en sido- eller gavelhäll anger tillvaron av en minnesvärd med – i regel – runinskrift, även om denna gravvärd inskriftsbärande delar gått förlorade, men vid massförekomster sådana som de i Vreta och Skeninge synes det omöjligt att förse varje skriftlös häll eller t.o.m. småbitar av en häll med nummer av för runverket gällande art. I marginalen noterar Wessén: Riktigt!

²⁷ Gavelhällarna G1, G2, G3 och G4 är en del av signum Ög N262C i Samnordisk runtextdatabas (2020).

G3

Pl. 36.

Brottstycke av en gavelhäll av från föregående avvikande typ, påminnande om gavelhällar från Alvastra och Högby. Det korsformade ornamentet är åstadkommet medels stark fördjupning av linjerna. Tjocklek c:a 0,15 m.

G4

Pl. 36.

Litet stycke av en gavelhäll. Flisan har förlorat den ursprungliga baksidan, så att man ej vet, om denna varit ornerad.

Vad det av Curman-Lundberg som **G5** betecknade kalkstensfragmentet beträffar har jag föredragit att föra det in under ett annat sammanhang, de resta stenarnas, se nedan under nr 262.

Plansch 31b. 260 m.fl. Vreta klosterns kyrka. Foto Nordén 1945. [Sidohällen är S¹ nedan. Till höger finns gavelhällsfragmentet G². Vid planschen står »Frigöres!» Jansson skriver 1947: »Duger» och »Ej Nordén?»]

SIDOHÄLLAR.²⁸**S¹**

Pl. 30, 31, 32.

Hällen anträffades sönderslagen i två delar — ett ändstycke saknas dessutom — men har sammansatts och infogats i den i stenmuseet rekonstruerade gravkistan, varvid dess oornerade del dolts i jorden. Överkanten är väl huggen, och omedelbart under denna vidtager den slipade yta, i vilken orneringen anbragts. Dess bredd är 0,21 m. Drakslingorna i det elegant utförda mönstret äro blott angivna med förjupad konturlinje, icke med reliefutförande, såsom i den motstående sidans häll, och det torde därför vara föga sannolikt, att de bägge hällarna en gång ingått i samma gravkista. Hällen är vid överkanten 0,06 m. tjock, och den ursprungliga längden torde kunna antagas ha varit 1,60—1,80 m. Nuv. l. 1,47 m.

S²

Pl. 37.

Tre brottstycken bevarade av en med utsökt omsorg och smak ornerad sidohäll. Den ornerade ytan har en bredd av 0,22 m. Den har renhuggits och slipats, varefter dekorationen utförts som lågre relief över den försänkta och slipade bottenytan. Få bevarade hällar av detta slag kunna mäta sig med denna vad beträffar teckningens elegans och utförandets gedigenhet. Måtten äro l. 1,13, br. 0,43, tj. 0,10 m.

Plansch 30b. 260 m.fl. Vreta klostrets kyrka. Foto N. Åzelius 1932 (ATA). [Vid planschen står »Frigöres!» och »S²», ska dock stå S³.]

S³

Pl. 30—32.

Stilschema och tekniskt utförande göra det sannolikt, att denna häll ingått i samma gravkista som S², men hällens är nu insatt i den rekonstruerade gravkistan som motstycke till S¹. Dock har, såsom synes av avbildningarna, rankmotivet en delvis annan utformning än å S². Bårdens höjd är 0,22 m., hällens l. 1,02 m.

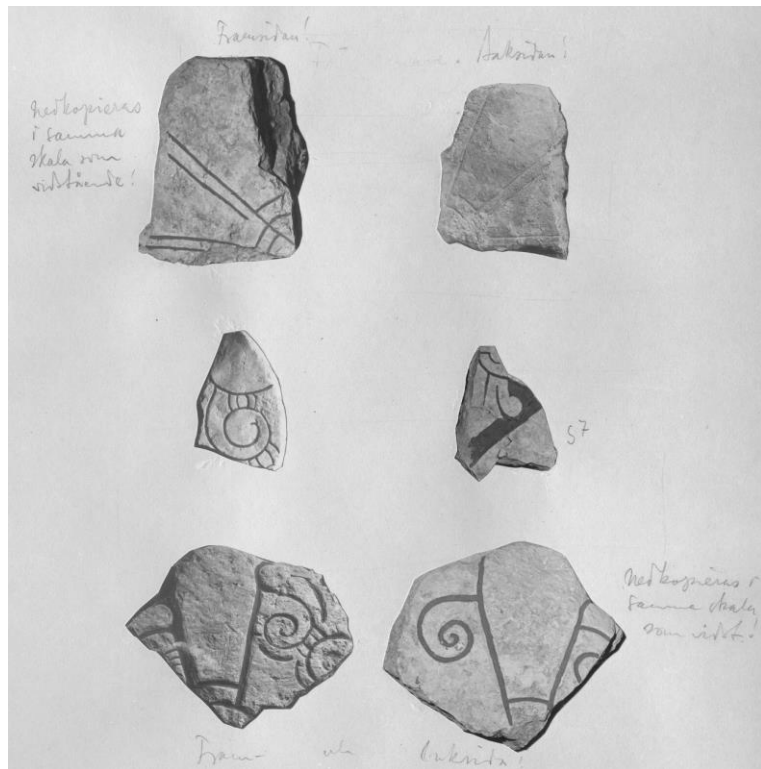
S⁴

Pl. 37.

Ornamentsmönstret påminner om de två föregående hällarnas, men rankorna växa här ut symmetriskt från hällens mitt och förenas i mittpartiet med ett koppel. Bårdens bredd 0,23 m., hällens l. 1,63, br. 0,58, tj. 0,08 m.

²⁸ Sidohällarna S1, S2, S3, S4, S5, S6 och S7 är en del av signum Ög N262C i Samnordisk runtextdatabas (2020)

Plansch 36b. 262, G², G⁴, S⁷, G³.
Vreta klosterns kyrka. [Foton N. Åzelius 1932 och Nordén 1945 (ATA). Vid övre vänstra fotot står »Nedkopieras i samma skala som vidstående!». Ovanför de båda översta fotona av G² står »Framsida!» resp. »Baksida!». Under de båda undre fotona av G³ står »Fram- och baksida!» Vid det nedre högra fotot står »Nedkopieras i samma skala som vidst.».]

S⁵

Pl. 37.

Sidohäll av samma typ som föregående men utan huggen eller graverad ornering. På vanligt sätt är emellertid en några och 20 cm. bred bård närmast under den renhuggna överkanten slipad, och den bar vid fyndtillfället tydliga spår av att ha haft en målad utsmycknad. Om denna yttra Curman och Lundberg: »Denna synes hava utgjorts av 2 symmetriska rankor, som utgått från mitten såsom å S⁴. Rankan har varit målad med mörkt blåsvart färg. Möjligen är det röd mönjesfärg, som svartnat. Sådant iakttagas ofta på medeltida kalkmålningar. Å delar av likartade gravmonument i Herrestads kyrka iakttagas ännu klart, hurusom ornamenten stått rödmålade mot vit bottenyta.» (Curman och Lundberg, *Vreta klosterns kyrka*, s. 176). Vid min undersökning sommaren 1945 voro målningsresterna betydligt svårare att iakttaga, än vad de tydligen varit, då Erik Lundberg strax efter upptäckten undersökte och beskrev dem. Jag måste avstå från att ange dem på bilden av hällen, pl. 37. Vad Herrestadshällarnas målning beträffar hänvisar jag till Ög 256, s. 83.

S⁶ och S⁷₂₉

Pl. 36.

Fragmenten äro obetydliga småbitar av hällar, troligen av typen S²—S³. De tillhöra övergångspartiet mellan den ornerade bården och det för nedgrävning avsedda partiet av hällen.

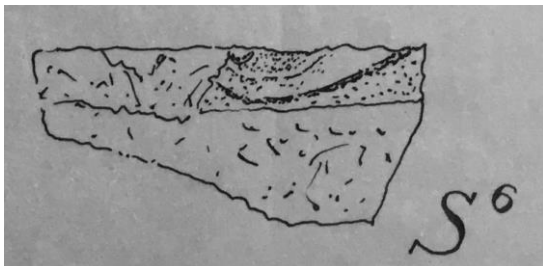

Fig. 78. 262, S⁶. Vreta klosterns kyrka. Teckning E. Lundberg (ATA), jämför Pl. 36a.

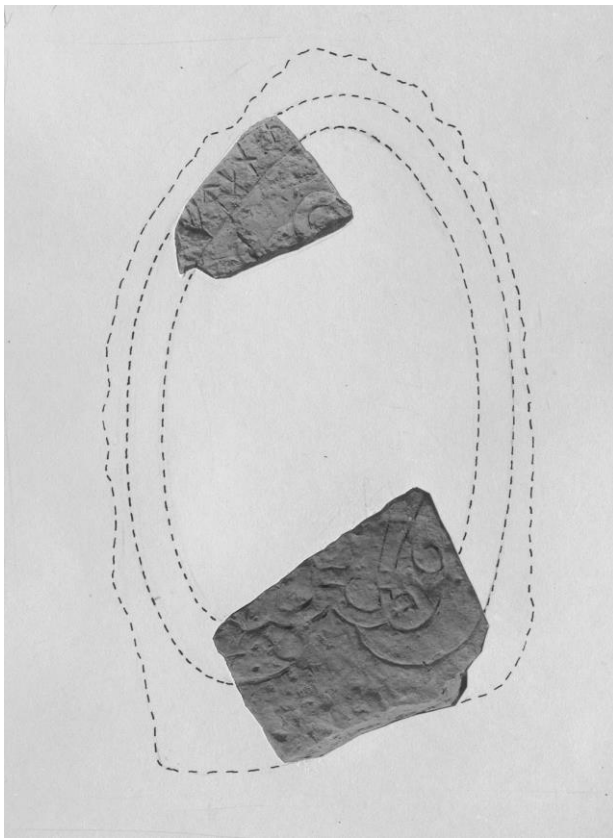
Fig. 79. 262, S⁶. Vreta klosterns kyrka. Foto N. Åzelius 1932 (ATA), jämför Pl. 36a.

²⁹ Fragmentet S⁶ är identiskt med L⁹, se ovan, och har därmed råkat tas upp två gånger, jämför Pl. 36a med fig. 78—79.

RESTA STENAR.

262. Vreta klostrets kyrka.³⁰

Pl. 34.

Plansch 34c. 262. Vreta klostrets kyrka. Foto N. Åzelius 1932 (ATA).

Till läsningen: Tvärs över r. 2 går en urflagring, så att man ej nu kan avgöra, om här funnits en punkt, som förvandlat runan till ett **d**. Av r. 5 är mer än halva hst kvar samt den välslipade bst-bågens övre hälft och en del av nederdelen — att runan är ett **p**, synes säkert.

I Vreta klostermaterialet föreligger två fragment av kalksten, bägge med c:a 0,12 meters tjocklek som synas mig tillåta det antagandet, att de ingått i en och samma sten och att denna varit en vanlig rest sten av samma slag som t.ex. kalkstenshällen Ög 9 Vinnerstad.³¹ Det ena fragmentet har av Curman och Lundberg uppfattats som en bit av en lockhäll, L⁴, men man har därvid förbisett, att den bearbetade kanten upptill är rundböjd, vilket snarare för tanken till en gavelhäll eller en rest sten än till en lockhäll. Detta fragments mått äro 0,30 × 0,21 × 0,13 m. Upptill löper en runinskrift, ...ftan : p..., i vars förra led man väl helst ser slutet av namnet Halvdan. Det andra fragmentet, av Curman och Lundberg betecknat G⁵, har måtten 0,40 × 0,30 × 0,12 m. och är ornerat med de vanliga runstenarnas nedtill kopplade runslingor. Där slingan t.v. börjar, synes en runa, **a**, med ett kolon framför. Är mitt antagande om fragmentens ursprungliga samhörighet riktigt, ligger det närmast till hands att uppfatta inskriften som bestående av ett personnamn på A-, följt av orden (**auk** : **hal**)ftan : **p**(**eir**) eller **p**(**au**).

Fig. 80. 262. Vreta klostrets kyrka. Foto A. Nordén 1945 (Nordéns arkiv, Stiftsbiblioteket i Linköping).

³⁰ Inskriften har signum Ög SvK43L4;175 i Samnordisk runtextdatabas (2020). Det är olyckligt att Nordén har gett samma nummer, 262, för denna inskrift liksom för lockhällarna L⁵–L⁶, gavelhällarna G¹–G⁴ och sidohällarna S¹–S⁷.

³¹ Wessén skriver i marginalen: Förefaller troligt.

263. Vreta klostets kyrka.³²

Ej här avbildad.

Litteratur: Sigurd Curman och Erik Lundberg, Vreta klostets kyrka, i serien Sveriges kyrkor, Östergötland, bd II (1935), s. 52.

Vid Curman och Lundbergs undersökning av klosterkyrkan 1916–17 iaktogs en stor runsten av granit, som var inlagd som tröskel i den portal, vilken före byggandet av Magnus Nilssons gravkor ledde från kyrkogården till koret, i södra korsarmens västra mur. Vid gravkorets byggande förstördes portalen, och runstenen övertäcktes delvis. Den är alltså icke framtagen men är delvis synlig i golvet till Magnus Nilssons gravkor.

Den nu synliga delen av inskriften är:

...n : mak : k..., »... måg ...»

5

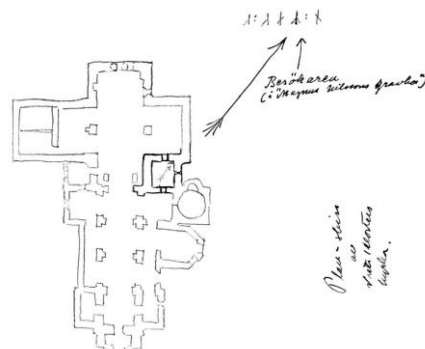

Fig. 81. 263. Vreta klostets kyrka. Runinskriftens placering i Magnus Nilssons gravkor. Efter teckning av Sixten Dahlquist, i Nordéns arkiv, Stiftsbiblioteket i Linköping.

Fig. 82. 262. Vreta klostets kyrka. Fragmenten överst är L⁹ (=S⁶), Okänt fragment, G³ (baksidan), G⁵ (rest sten). Fragmentet i mitten längst till vänster är L⁴ (rest sten). Fragmenten längst ner är S⁷, L⁸, L⁷, Okänt fragment. Foto A. Nordén 1945 (Nordéns arkiv, Stiftsbiblioteket i Linköping).

³² Fragmentet har signum Ög N263 i Samnordisk runtextdatabas (2020).

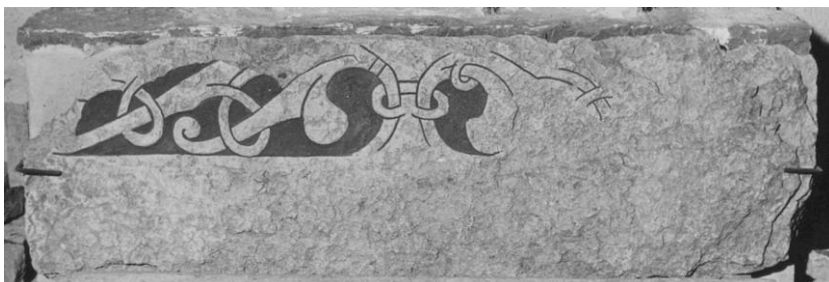
Fig. 83. 262, 261. Vreta klosterns kyrka.
Fragmenten överst är G³ (framsidan), G⁴, L¹⁰, L⁶. Fragmenten i mitten är Okänt fragment, Okänt fragment, L⁸. Fragmenten längst ner är tre fragment av 261 L³. Foto A. Nordén 1945 (Nordéns arkiv, Stiftsbiblioteket i Linköping).

Plansch 37a. 262, S⁴. Vreta klosterns kyrka. Den övre ornerad, den undre ej ornerad. Övre hällen ej ifylld. Foto N. Åzelius 1932 (ATA). [Vid planschen står »Frigöres!«]

Plansch 37b. 262, S². Vreta klosterns kyrka. Foto Nordén 1945 (ATA). [Vid planschen står: Förstoras något vid klischeringen, proportionellt mot bilden ovan.]

Plansch 37c. 262, S⁴. Vreta klosterns kyrka. Foto Nordén 1945 (ATA). [Vid planschen står: »Förstoras till samma format som den övre!«, dvs som Pl. 37a.]

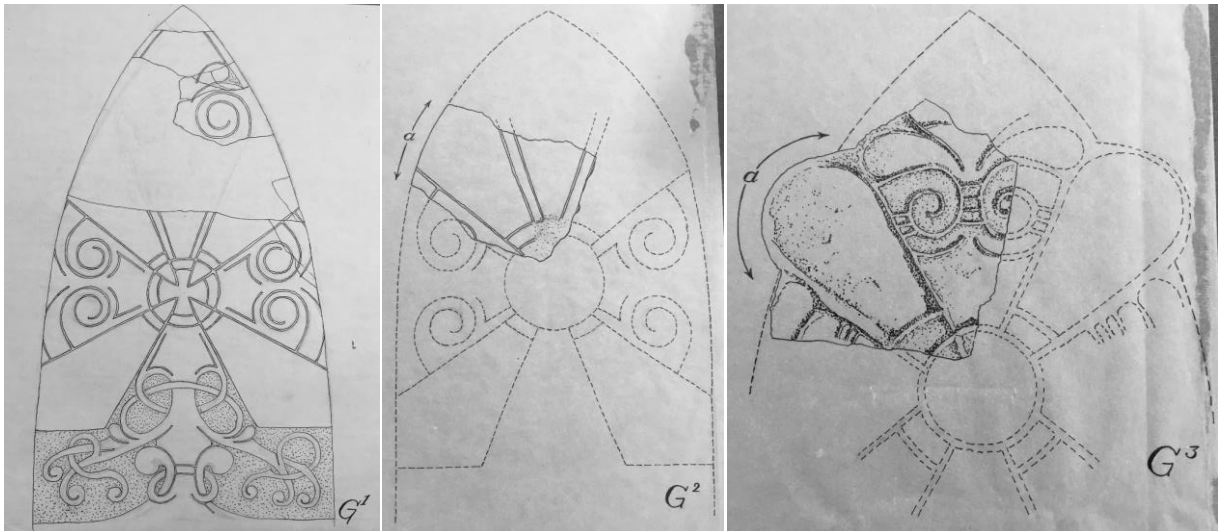

Fig. 84. 262, G¹, G², G³. Vreta klostets kyrka. Rekonstruktion av gavelhällar. Teckningar E. Lundberg (ATA).

264. Kungsbros, Vreta klostets sn.³³

Litteratur: Svenska Magazinet 1766, s. 814; [P. W.] T[holande]r i Iduna, häfte 5³⁴ 1813³⁵, s. 53³⁶; E. G. Geijer i Svea Rikes häfder 1825, s. 156.³⁷

Denna runsten från Vreta kloster är känd blott genom följande uppgifter i *Svenska Magazinet*³⁸ 1766:

Berättelse om en Urna, eller Kjäril med aska och små brända ben, funnen vid Kungsbros; af Hr. Tiburtz Tiburtius, Prost i Wreta-Kloster. Den insändes til Kongl. Vetenskaps-Academien, af hvilken Hr. Prosten Tiburtius är Ledamot; men såsom ämnet egentligen hörer til våra Antiquiteter, har det blifvit lämnat til Utgifvaren af Sv. Magazinet, at der införas.

»När grunden skulle läggas, år 1760, i Maji månad, til et Bryggghus, vid Öfverste-Bostället Kungsbros, i Gullbergs Härad, och Wreta-Klostets Socken, tätt ut med Motala Ström, gräfdes något djupt för en hörnsten, vid pass sju alnar i-från Ström-brädden. Under gräfvandet kommo arbetarena på en stark stenmur, så at de måtte gripa til järnstölar, eller här så kallade hotstänger, at dermed arbeta sig igenom. Efter nog drygt arbete, fingo de hål på muren, och tykte sig då i muren finna någon öppning: men en flat sten, gjorde ännu i öppningen något motstånd; hvarföre de derpå med al kraft stötte; så at stenen sprang sönder, då något klingande ljud hördes. Cammereraren Herr Fredric Borgström, som då stod hos arbetarena, bad den plåcka undan stenbitarna, då han fant, at stenen varit rund, som en talrik, teknad med Runor på öfversta sidan, och tjent til lock på et Metall-käril, som stod derunder. Cammerer Borgström tog straxt up detta Metall-käril, och sprng dermed in i sin Kammare, i tanka, som han sielf sagt, at deruti finna något dyrbart: men då han altsammans på bordet uthvålfde, fant han ej annat än aska, och några små hvita benskärfvor. Han märkte då hvartil det varit brukat, och gick ut til arbetarena, at uphämta de Runeristade stenbitarna af locket, samt en bit af Kjärelets handtag, som blifvit afstött: men arbetsfolket hade kastat stenarna i strömmen, och biten af grepen fants ej heller.

Kjärelet är af en klingande Klock metall gjutit, i vigt, utom det förlorade stycket af handtaget, två och en half mark, fem tum högt, peripherien i botten $12\frac{2}{8}$ tum, högre up $15\frac{3}{8}$ tum, och i öfversta brädden $7\frac{3}{8}$ tum. På ena sidan, up emot öfversta brädden är en skjöld, som ej vist kan sägas, antingen den i sielfva gjutningen är ditsatt, eller sedan dit graverad, eller stucken, med något hvast verktyg. Denna skjöld är märkt med tvenne kors-märken, det ena öfver det andra, hvilka mig i början nog brydde; men då jag i ändarna på det öfra kors-märket nog tydeligen fant Thors hammare, tykte jag mig böra sluta, at det nedra kors-märket äfven bestått af Thors hamrar, fast sielfva hammaren af tiden blifvit mera borttjärd. Stor skada var, at det Runeristade sten-locket förkom; ty det torde kunnat gifva något ljus, uti vår Svenska Historia. Tvenne ting förekomma mig dock, vid alt detta, nog märkeliga. Först, at våra Förfäder allaredan i Bränn-åldern haft sig Kalkens nytta och bruk ekant, ehuru de långt efter denna tiden, upförde sina skansar, och bålverk, af trä, torf och stora buller-stenar, utan murning; ty denna murade Kista, hvaruti Kjärelet stod, var af ganska fast kalkbruk sammansat. Sedan at denna murning ej ar mera än 7 alnar ifrån Motala Ströms brädd, och ej öfver en aln högre, än vatnets nuvarande medelmåttiga högd uti Strömmen. Kjärelet är af hotstängens tryckande något bräkt, i öfversta brädden. Men annars behållit, och skal med första lägenhet upsändas. Wreta-Kloster den 29 Okt. 1766.»

Fyndets nuvarande befintlighet har ej kunnat utrönas.

³³ Föremålet har signum Ög N264 i Samnordisk runtextdatabas (2020).

³⁴ Wessén skriver i marginalen: »häfte?». Uppgiften om häfte är här tillagd.

³⁵ Nordén skriver 1814, bör dock vara 1813, se nästa fotnot.

³⁶ [Nordéns fotnot] »Antikvarien Erik Floderus har gjort mig uppmärksam på notisen i Iduna.» Utgivaren noterar att i Iduna, femte häftet 1813, står: »I Wreta Klostets Socken uti Östergötland, fanns år 1760 en sådan häll, till formen alldeles rund, försedd med Rune-Inskrift». I andra upplagan 1819 avslutas texten med »Rune-Inskriften».

³⁷ Geijers uppgift, som Nordén ej noterat, lyder: »Efter en berättelse af Prosten Tiburtius i Svenska Magazinet för Novbr. 1766, skall i Wretaklostets socken i Östergötland vid en gräfning en murad grift funnits, och inuti en metallurna, betäckt med en sten, som haft runinskrift. Men då den genast förkom och förstördes, har den ej blifvit undersökt.»

³⁸ Titeln bör dock vara *Svenska Magazinet*, efterföljaren *Svenska Magazinet* började ges ut först 1767.

265. Björkebergs kyrka.³⁹

Pl. 38.⁴⁰

Litteratur: N1945. Rapport från hr Ragnar Flood till Riksantikvarien med meddelande om upptäckten, i juni 1945 (ATA); Tolkning av Elias Wessén meddelad i artikel om kyrkorestaureringen i Östgöta Correspondenten den 5/7 1945, se även 15/10 1945; Art. i Söderköpings Posten 9/7 1945; Skrivelse av A. Nordén till Riksantikvarien med avritning av inskriften och förslag till dess skyddande 11/7 1945, dnr 3076/45 (ATA)⁴¹; dens., brev till Riksantikvarien 8/6 1946, dnr 2736/46 (ATA); Bengt Cnattingius, skrivelse till Riksantikvarien med svar ang. dess skyddande 11/9 1945, dnr 3828/45 (ATA); Art. i Svenska Morgonbladet 18/12 1945.

Under arbetena på Björkebergs kyrkas restaurering upptäckte i juni 1945 hr Ragnar Flood på triumfbågens norra nedre del, i ögonhöjd över golvet, en runristning, dold under senare århundradens kalkputs. Den hade anbragts i det äldsta murbrukslagret, tydligen med en vass knivspets. De millimetersmala runornas kanter stå mjukt välvda, som om de hade ristats i det lerhaltiga bruket, medan detta ännu var vått. Runorna äro genomsnittligt mellan 8 och 9 cm. höga och någon mm. djupa. Man iakttagar, att på flera ställen den gröna färgen från valvbågens figurutsmycknad står kvar i runornas bottnar och på deras sidor, en för inskriftens datering betydelsefull omständighet. Målningarna torde nämligen vara tillkomna under 1300-talet, triumfbågen åter utvidgades under 1200-talet. Till tidsskedet mellan dessa händelser är alltså ristningens tillkomst att förlägga. Kyrkan är byggd under 1100-talet.

Framför runorna löper en rits i murbruket, ovisst om den är avsedd att vara en — i så fall icke fullföljd — inramningslinje kring ristningen eller ej. Framför linjen skönjer man ett svagt streck. Runorna själva äro i den övre raden mycket distinkt uppdragna, i den undre raden stå de däremot ytterst lätt, liksom på måfå inkraftsade. Ristaren gör bruk av metoden att samstava runorna, såsom är vanligt i inskrifter av detta slag. Det är anmärkningsvärt, att han valt att göra sitt meddelande om korgossarnas plats på latin, ej på svenska — det hade ju f.ö. i viss mån adress även till sockenmenigheten. Man vill ju knappast tilltro pojkar i en liten svensk bondsocken på 1200-talet så mycken boklig utbildning, att de kunde förstå kyrkans språk, låt vara att de använde det i sången. Men tydligen har det varit en nitälskande präst, och hans korgossar ha haft en god lärare.

Inskrift:⁴²

hik : illōrum · kui : kântant : non · aliorum

5 10 15 20 25

Under ristningens bortre del, med mindre och ytterst löst ristade runor:⁴³

māriā| (eller: marai)

30

Hic locus illorum qui cantant, non alliorum. Maria!

»Här är platsen för dem, som sjunga, icke för andra. Maria!«

Måhända förtjänar det antecknas, att i grannsocknen Flistads kyrka bär vardera valvbågen i långhusets första valv en målad bokstav: M, A, R, I, varvid meningen tydligen är, att man skall läsa dem mot varandra, så att av de fyra bokstäverna bildas namnet Mari(a).⁴⁴

Fig. 85. 265. Björkebergs kyrka. Kalkering A. Nordén. Foto Stiftsbiblioteket i Linköping.

³⁹ Inskrifterna har signum Ög N265A och Ög N265B i Samnordisk runtextdatabas (2020).

⁴⁰ Inga foton finns i planschdelen. På skisserna till plansch 38, avsedd för två fotografier, står om plansch 38a: »Helbild av koret med inskriften. Foto tages 1947; senare i höst!» och om plansch 38b: »Närbild av inskriften å pelaren. Bild senare hösten 1947!». Nordén skriver om att ristningen bör fotograferas i brevet i juni 1946.

⁴¹ Nordén skriver »i aug. 1945». Avritningen har ej återfunnits i ATA, däremot finns en kalkering på Stiftsbiblioteket i Linköping, se figur 85.

⁴² Denna inskrift har signum Ög N265A i Samnordisk runtextdatabas (2020).

⁴³ Denna inskrift har signum Ög N265B i Samnordisk runtextdatabas (2020).

⁴⁴ Nordén har på manussidan för hand skrivit: »Textfigur över inskriften, runorna renritade.» I marginalen skriver Wessén: Fotografisk förminskning av kalkeringen?

Detta dokument ingår i en digital utgåva av Arthur Nordéns supplement till Erik Brates Östergötlands runinskrifter. Manuset avslutades 1947 och var tänkt att tryckas 1948. Utgåvan publiceras fritt tillgänglig på Internet.

Texten innehåller inte nyare litteraturreferenser än 1947 och tar ingen hänsyn till modern runforskning och måste därför användas med stora reservationer. Arbetet med utgåvan avslutades 2024-12-31.